

Bosanskohercegovački slavistički kongres

I

ZBORNIK RADOVA | LINGVISTIKA

ISSN 2303-4106

KNJIGA 1

Bosanskohercegovački slavistički kongres I

ZBORNİK RADOVA | LINGVISTIKA

KNJIGA 1

BOSANSKOHERCEGOVAČKI SLAVISTIČKI KONGRES

ZBORNİK RADOVA (KNJIGA 1)

© Slavistički komitet; prvo izdanje, 2012. Sva prava pridržana. Nijedan dio ove publikacije ne smije se umnožavati na bilo koji način ili javno reproducirati bez prethodnog dopuštenja izdavača.

Izdavač

Slavistički komitet, Sarajevo

Filozofski fakultet u Sarajevu, F. Račkog 1, Sarajevo, BiH

tel. (+387) 33 253 170 e-mail info@slavistickikomitet.ba

www.slavistickikomitet.ba

Redakcija

Josip Baotić, Senahid Halilović, Jagoda Jurić-Kappel,

Marina Katnić-Bakaršić, Svein Mønnesland

Glavni urednik

Senahid Halilović

Urednica

Mirela Omerović

ISSN 2303-4106

ZBORNİK RADOVA | **LINGVISTIKA**

Bosanskohercegovački slavistički kongres

I

Zbornik radova
(knjiga 1)

Sarajevo, 2012.

Objavlivanje ove knjige finansijski su podržali Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke i Fondacija za izdavaštvo.

Sadržaj

Predgovor	9
I. Standardiziranje bosanskog, hrvatskog, srpskog jezika krajem 20. i početkom 21. stoljeća.	11
Ante Bičanić: Pravopisna norma i standardizacija hrvatskoga jezika devedesetih godina 20. stoljeća i početkom 21. stoljeća	13
Rajka Glušica: Restandardizacijski procesi u bosanskom, crnogorskom, hrvatskom i srpskom jeziku	25
Emira Mešanović-Meša: Rječnici bosanskoga jezika	35
Svein Mønnesland: Dvadeset godina bosanskog jezika	45
Paul-Louis Thomas: Kako napraviti zajedničku gramatiku BCHS (bosanskog, crnogorskog, hrvatskog, srpskog) jezika?	51
Branko Tošović: Standardološki red i kaos	59
II. Historija jezika: Jezik bosanskih spomenika pismenosti	69
Ruggero Cattaneo: Lastričevi prevoditeljski postupci u <i>Testimonium bilabium</i> na primjeru XVII. homilije	71
Jagoda Jurić-Kappel: Sistem žanrova u srednjovjekovnoj vjerskoj književnosti – Nekoliko načelnih zapažanja	87
Alen Kalajdžija: O nekim leksikološkim aspektima proučavanja <i>Makbuli-arifa</i>	99
Catherine Mary MacRobert: How well did Hval know the Psalter?	109
Lejla Nakaš: Jezik i grafija revidiranih natpisa	119
Sanja Perić Gavrančić: <i>Knjižica ručna za mladiće latinski jezik učeće u bosanski izgovor složena</i> fra Ambroza Matića (1832.)	129
Johannes Reinhart: Historija bosanskoga jezika u srednjem vijeku u svjetlu isprava	135
III. Bosanskohercegovački narodni govori	145
Elmedina Alić: Govor Travnika krajem XIX stoljeća: Fonetsko-fonološke osobenosti	147
Refik Bulić: Ekavsko-jekavski govori u Bosni i Hercegovini	153
Alma Genjac-Nakičević: Govor Bošnjaka u Turskoj: Fonetsko-fonološke osobenosti	165
Senahid Halilović: Bosanskohercegovački lingvistički atlas: Dvije ankete i jedna izoglosa	171

Niaza Imamović: Doprinos Dalibora Brozovića istraživanju bosanskohercegovačkih govora	185
Enisa Ivojević: Doprinos Asima Pece razvoju bosanskohercegovačke dijalektologije	197
Данијела Станић и Јелена Јанковић: Придеви који означавају боје у источнохерцеговачком дијалекту	203
IV. Bosanski, hrvatski i srpski jezik u svijetu: Lektorati i status na odsjecima za slavistiku.	215
Timea Bockovac: Prikaz djelovanja Katedre za kroatistiku u Pečuhu (Republika Mađarska)	215
Helena Burić i Josip Lasić: Materinski jezik u multikulturalnom prostoru Australije.	221
Hatidže Burnić: Negativni utjecaj njemačkog jezika na maternji jezik Bosanaca koji žive u Njemačkoj.	229
Amela Ljevo-Ovčina: Imenovanje bosanskog jezika u Rusiji: Ima li bosanskog u ruskom?	235
Hasnija Muratagić-Tuna: Status bosanskog jezika u Srbiji, Makedoniji i Kosovu.	245
V. Slavističke teme: Savremena slavistička lingvistička istraživanja	255
Јован Ајдуковић: Шта је ново у српској и хрватској лингвистичкој контактологији у првој деценији XXI века?	257
Katarina Aladrović Slovaček: Razvojna obilježja dječjega jezika u ovladavanju sintaksom hrvatskoga jezika	269
Marko Alerić i Tamara Gazdić-Alerić: Čimbenici koji utječu na stavove o (hrvatskome) standardnom jeziku	279
Vesna Bjedov: Jezik priča <i>Suza i radost didova</i> Ivana Ićana Ramljaka u nastavi hrvatskoga jezika	291
Danilo Capasso i Martina Knežević: Italijanski jezik i jezik BHS: lažni prijatelji, pravi prijatelji i novi prijatelji.	301
Драгана Цвијовић: О вулгаризмима у <i>Речнику српскохрватскога књижевног језика</i> Матице српске.	309
Jasmina Čaušević i Sandra Zlotrg: Diskriminacija u jeziku: Istraživanja u BiH	319
Tamara Gazdić-Alerić: Utvrđivanje sastavnica pojma <i>jezična kultura</i>	327
Helena Grochola-Szczepanek: Informacje o płci w słownikach języka polskiego i bośniackiego	337
Александра Ѓуркова: Актуелни тенденции во македонскиот публицистички стил.	351
Jasmin Hodžić: O jednom sintaksičkom modelu s figurativnim konceptom u prijedložno-padežnih izraza s mjesnim i prostornim značenjem.	361
Marijana Horvat: Sufiksalne imeničke izvedenice u Voltičevu <i>Ričoslovniku</i> (tvorba sufiksima -/a/c, -l/a/c, -telj i -v/a/c)	371
Marko Jesenšek: Slovenski jezik v stiku podonavskega in alpskega prostora	381

Zenaida Karavdić: Nefokusirani intervju i naknadno popunjavanje upitnika kao metod dijalektološke sintakse.	391
Marina Katnić-Bakaršić: Uloga zamjenica <i>mi i oni</i> u konstrukciji odnosa moći u diskursu	399
Petra Košutar: Leksikografske odrednice u hrvatskim rječnicima u 18. stoljeću u kontekstu europske leksikografije	407
Anđelka Lazić: Eksplikacija orijentalizama u <i>Rečniku mačvanske tradicionalne kulture</i>	417
Ivana Lovrić Jović: Prodor bosanskih leksičkih značajka u dubrovački govor 17. i 18. stoljeća	427
Ana Makišova: Gramatička sredstva izražavanja negacije	435
Ana Marić: Glasovne promene u imeničkoj deklinaciji slovačkog i srpskog jezika	441
Danijela Marot Kiš i Nikolina Palašić: Metafora kao odsustvo značenja u javnoj komunikaciji	451
Darko Matovac: O prijedlozima u hrvatskom jeziku	461
Nedad Memić: Leksikološki model obrade njemačkih transferskih riječi u bosanskome jeziku	471
Vesna Mikolić: Jezik bosanske i slovenske poezije Josipa Ostija.	481
Наташа Миланов и Милица Стојановић: Прилог проучавању полисемије српског језика.	493
Бојана Мојсиловић: Мађаризми у савременом српском језику (лексикографско-лексиколошки аспект).	505
Borana Morić Mohorovičić i Anastazija Vlastelić: Sintaksa u hrvatskim jezičnim savjetnicima 20. i 21. stoljeća	517
Iva Nazalević Čučević i Jelena Cvitanušić Tvico: Načini izražavanja dopusnosti u hrvatskome jeziku	527
Lidija Nerandžić-Čanda: Tvorba i tvorbene kategorije deverbativnih imenica u savremenom srpskom jeziku	539
Марина Николић: Диферентивно степеновање у сложеним реченицама савременог српског језика	547
Mirela Omerović: O nekim konstrukcijama sa značenjem namjene u bosanskome jeziku	557
Dunja Pavličević-Franić: Razvoj ranoga leksikona u hrvatskome jeziku	563
Sabine Pawischitz: Burgenland-Croatian – a language in contact – First signs of language decay	575
Bernardina Petrović i Ivana Brač: Osnovna morfološka i semantička obilježja jednosložnih imenica u hrvatskome jeziku	587
Neda Pintarić: Emotivno vrjednovanje iskaza pomoću komunikacijskih priloga u hrvatskom i poljskom jeziku	597
Анна А. Плотникова: Этнолингвистическая география Боснии и Герцеговины	607
Ivo Pranjković i Lada Badurina: Načini izražavanja imperativnosti	619
Bernisa Puriš: Poetska slika Drugog u bosanskohercegovačkim putopisima.	629
Andrea Sapunar Knežević i Marijana Togonal: Jezična obilježja novinarsko-publicističkog stila u hrvatskim tiskanim informativnim medijima.	637

Марина Спасојевић и Марија Милосављевић-Тодоровић: Граматичка структура исказа у огласима продаје на српском језику на интернету . .	645
Jožica Škofic: Hrvške izposojenke v slovenskih narečjih – raziskave za <i>Slovenski lingvistični atlas</i>	657
Aleksander Urkom: Obrada tekstova jezika u dijaspori metodom korpusne lingvistike	665
Elena Uzenjova: Etnolingvističke metode proučavanja karpatsko-balkanskog regiona.	671
Jelena Vignjević: Škola i sociolingvistički aktivizam	675
Silvana Vranić i Sanja Zubčić: Strukturalna analiza turcizama u frazemima hrvatskih štokavskih govora	685
Podaci o autorima.	695

Драгана Цвијовић: О вулгаризмима у *Речнику српскохрватскога књижевног језика* Матице српске

У раду се анализирају лексеме са квалификатором вулг. забележене у *Речнику српскохрватскога књижевног језика Матице српске*. Покушаћемо да утврдимо у којој мери су вулгарне и опscene и да ли се могу сврстати у одређене групе према степену вулгарности. Размотрићемо која су то секундарна значења појединих лексема вулгаризована и да ли деривати чувају везу са опscеношћу основне речи.

Кључне речи: вулгаризам, опscена реч, дериват, речник, српски језик.

About vulgarisms in the Dictionary of Serbo-Croatian Literary Language of Matica Srpska

This paper presents and analyzes the lexemes or the semantic realizations of some lexemes that are marked using the qualifier *vulg.* in the *Dictionary of Serbo-Croatian Literary Language* of Matica Srpska. The aim of this study is to determine the thematic and semantic groups of words which are marked with this qualifier (lexemes representing sexual acts and genitalias, physiology of digestion and secretion, a person of low moral values, etc.). We will consider which meanings of certain secondary lexemes have become vulgar and try to observe whether the connection of derivatives with obscenity of basic words is lost or kept.

Key words: vulgarism, obscene words, derivative, dictionary, the Serbian language.

1. Према опscеним речима се јавља извесна нетрпељивост и нетолеранција и избегава се коришћење ове врсте лексике у било ком виду. То се огледа у испољавању осећања стида у односу на садржаје у вези са сексуалним активностима и физиологијом пробаве и секреције, органима који у њима учествују, као и псовкама. Опscene речи на неки начин представљају табу, оно што у говору и писању културног, цивилизованог свијета не би смело да се појављује (Дешић 1998:29). Језички табу се остварује као забрана употребљавања одређених лексемних слојева или појединих лексема (Шипка 1999:14). Наиме, ради се о културној норми која обухвата заједницу у целини и намеће одређена правила понашања и говорења.

Међутим, свесни смо чињенице да се данас у језику, више говорном него писаном, опscene речи често употребљавају. Можемо их чути у свим слојевима друштва, без обзира на род, пол, старосну границу или класну припадност. Све-

доци смо употребе ове врсте лексике како у књижевним делима, филмовима, тако и у позоришним представама, радио и ТВ емисијама.

Вулгаризми често служе за исказивање и негативних и позитивних емоција. Они су својственији мушком делу популације, па их често можемо чути у псовкама, или им служе као погрдна квалификација за одређену особу (и мушку и женску). Са социолошког становишта корисницима вулгаризама сматрају се углавном припадници група на маргини друштва. Културни и образовани чланови друштва још увек вулгарно и опсцено доживљавају као врсту табуа, кроз друштвену и језичку норму коју теже да испоштују. Вулгаризми су непожељни у стандарднојезичкој комуникацији, али од њих једноставно не можемо побећи.

1.1. Увидом у литературу из ове области треба споменути опсежну монографију Д. Шипке *Опсцене речи у српском језику*, која значајно расветљава проблем ове врсте лексике у српском језику. Аутор поменуће књиге посматра опсцену лексику из културнолингвистичке и когнитивнолингвистичке перспективе, али се бави и испитивањем психолошког статуса ове врсте лексике код говорника српског језика.

Поред ове монографије, веома је значајан и Зборник радова о опсценој лексици, који је приредио Н. Богдановић (1998). Бројни радови у овом зборнику са различитих аспеката расветљавају проблем опсцене лексике како у дескриптивним речницима српског језика, тако и у дијалекатским речницима, у говорној култури и сл.

2. Вулгаризми чине посебан лексички слој у језику. Њима називамо не само опсцене речи већ све лексеме и њихове деривате, чија се употреба, по мерилима важећих друштвених норми и обичаја, сматра непримереном и непристојном.

Д. Шипка одбацује термин вулгаризам, сматрајући да је термин опсцена лексика прецизнији, а да се вулгаризам може односити на врло широку категорију супстандардне лексике која сведочи о нижем културном статусу особе која је користи.

Да би лексема била опсцена, неопходно је да постоји њена садржинска или формална повезаност са сексуалним и/или екскреционим пробавним активностима и органима који у њима учествују, а да се не ради о еуфемизмима (Шипка 1999:15).

У *Речнику српскохрватскога књижевног језика Матице српске* (даље РМС) термин *вулгаризам* значи “прост, непристојан израз, простаклук, непристојност”, а у *Речнику српскога језика Матице српске* (даље РСЈ) значи а. “груба, простачка реч или израз у језику”; б. “простаклук, непристојност уопште”, док термин *опсцен* у РСЈ значи “скаредан, срамотан, бестидан”.

3. Наше истраживање обухвата поље вулгарне лексике. Као корпус послужио нам је РМС. Издвојене су лексеме са квалификатором вулг. (= вулгарно)¹. У обзир су узете све лексеме које су маркиране поменутиим квалификатором, као и њихова

¹ Ексерцирали смо око 300 лексема из РМС, али смо за потребе рада одабрали репрезентативан број са тог списка.

деривациона гнезда без обзира на то да ли постоји веза деривата са опсценошћу основне речи или се она губи. Издвојили смо и лексеме које у неком свом секундарном значењу садрже (оправдано или неоправдано) квалификатор вулг. Псовке и изразе смо изузели из овог списка. О њима већ постоји богата литература.²

Задатак овог рада јесте анализа лексике са квалификатором вулг. Покушаћемо да уочимо које су то лексеме које садрже поменути квалификатор, у којој мери су опсцене и вулгарне, да ли се могу сврстати у одређене групе према степену вулгарности, затим да ли деривати чувају везу са опсценошћу основне речи, која су то секундарна значења појединих лексема вулгаризована.

4. Првенствено, направићемо дистинкцију између јаких и слабих вулгаризама. Под јаким вулгаризмима подразумеваћемо оне са највишим степеном опсцености, нпр. називе за мушки и женски полни орган, називе за љубавни акт, физиологију пробаве и секреције, као и њихове творбене еквиваленте, који у сваком типу комуникације нарушавају друштвене норме (в. и Ристић 1998:26), а за разлику од њих, под слабим вулгаризмима подразумеваћемо оне који садрже нижи степен вулгарности, самим тим већа је толеранција према њима, па се дозвољава да уђу у узус. Такве су лексеме које се односе на занимања и карактеристике везане за секс, разне полне болести, места за обављање физиолошких потреба и сл.

Увидом у грађу којом располажемо примећујемо да јаки вулгаризми нису нашли своје место у РМС. У уводном делу речника стоји да се вулгарне и шатровачке речи наводе само изузетно, ако су у широкој употреби, и означавају се са вулг. и шатр. Према томе, најјачи вулгаризми као што су називи за полне органе, називи за полно општење и њихови творбени деминутивно-хипокористични и аугментативно-пејоративни деривати са истом референцијалном вредношћу нису узимани у обзир приликом израде речника.

4.1. Међутим, наш корпус потврђује да су се у групи јаких вулгаризама који се односе на властито тело нашли они који означавају део тела на којем се седи, стражњицу, задњицу, па тако бележимо: *гузица* вулг. “стражњица, задњица”, *гуза* “хип. од гузица”, *прдало* вулг. “стражњица, задњица”, *шупак* вулг. “отвор на крају дебелог црева; задњица, стражњица”, као и секундарне семантичке реализације лексеме *тетка* у значењу вулг. “задњица, стражњица”. Лексему *тетка* од осталих издваја то што је сам денотат опсцен, а појам којим је именован тај денотат сврстава се у општи лексички фонд. Такође, није јасно због чега није унета и лексема *дупе*, која носи исти вулгаризовани садржај као лексема *гузица*.

4.2. Забележили смо и читав низ лексема које исказују делове тела или појаве и стања у вези са њима, али и особе по некој карактеристичној особини. Сложенице *гологуз*, *гологузан* “који је голог, подераног тура, дроњав, поцепан”: Дјеца ми ходала голокрака и *гологуза* као циганчад (Кик.), испољавају најмањи степен опсцености, док сложеница *гологузје* “стање онога који је голог, подераног тура”, придев *гологузански* “који се односи на гологузане”, изведенице *гужење* “гл. им. од гузити

² В. Ајдацић (1998), Богдановић (1997), Богдановић (1998), Богдановић (1998), Валић-Недељковић (1998), Савић (1998), Савић, Митро (1998) и др.

се”, *гужичњак* “гужње (гузно) црево, *гужњи* = *гузни* “који се односи на гузове и гузицу”, *гузат* “који је дебелих гузова” нису маркиране квалификатором вулг. У самој дефиницији лексеме *гужњи* садржан је вулгаризам, па треба испитати да ли је немаркираност оправдана или не, с обзиром на то да је дефинисан вулгаризмом.

Примарно значење глагола *гузити се* у основи је опсцено: вулг. “прегибати или извијати тело да се истури стражњица; трћити се”, а сложенице *дебелогуз* вулг. пеј. “који има дебелу стражњицу” и *дебелгуза* вулг. пеј. “жена с дебелом стражњицом; дебела жена уопште”: Била то нека већ матора, *дебелогуза* и дугоноса удовица (Наз.), представљају аугментативно-пејоративне реализације датих лексема. Лексема *гузоња* “онај који има велике гузове, велику стражњицу” има погрдан призив, такође и лексема *набигузица* “онај који воли да једе на туђ рачун, мукте, мукташ”.

4.3. Речник бележи и лексему *мудо* 1. “део мушког полног органа у коме се ствара семе, јаје” и 2. мн. бот. “као део назива неких биљака: мачја муда, пасја муда, попова муда” и њене деривате: *мудаја* “трновача, трношљива, белошљива”, *мудат* “који има крупна муда”, *мудача* “в. мудаја”, *мудашице* “дем. од мудо”, *мудовача*, *мудовка*, *мудорка* “в. мудаја”. Лексичке јединице из ове групе нису маркиране квалификатором вулг. Сматрамо да је тај поступак оправдан у погледу деривата који означавају реалије из ботанике, док примарно значење лексеме *мудо* описује део полног органа, па би га требало маркирати поменутиим квалификатором. Уз изведеницу *мудат* такође треба да стоји квалификатор вулг. јер се односи на лексему са опсценим садржајем. И у самој дефиницији поменуте лексеме садржи се вулгаризам што је некоректан лексикографски поступак при дефинисању одредница. Требало би да стоји *мудат* “који има велике тестисе, мошнице” (в. и Дешић 1998:34) и сл.

5. Лексичке јединице чије се значење реализује у семантичком пољу физиологија пробаве и секреције сврставају се у јаче вулгаризме јер су у вези са сопственим телом и његовим функцијама, па својим приказивањем изазивају осећај стида.

5.1. Једну групу чине лексеме око вулгаризма *говно*. Као погрдна квалификација занимања издваја се *говнар* “човек који чисти нужнике, заходе”, затим радња *говнити* вулг. “вршити велику нужду” и веома фреквентна лексема као одлика разговорног стила *говнарија* вулг. у значењу “глупост, лудост, бесмислица”.

5.2. Другу групу лексема чини гнездо са глаголском основом *сер-*. Коренска морфема јавља се у више ликова: *сер-*, *сра-*. “Суфиксацијом, али и префиксацијом јавиће се извештан број именица, а много већи број глагола, што је и очекивано имајући у виду да се од овог корена у основном значењу именује радња и све што је у вези са том радњом” (Марковић 1998:70).

Глаголи *посрати се* вулг. “извршити велику нужду”, примарно значење глагола *срати* вулг. “избацити из себе садржај дебелог црева”, *усрати се* вулг. “избацити из себе измет у доње рубље, унередити се”, као и глаголи са другим основама типа *укакати се*, *укењати се*, *укељати се* вулг. “обавити велику нужду, испразнити црева”, *улитати се* вулг. “испрљати се житком столицом, изметом”, *утрискати*

се вулг. “извршити велику нужду у своју одећу, усрати се”, именице *сраћка*, *сраћкавица* “пролив, дијареја” исказују вулгаран садржај.

Издвојили смо и погрдне квалификације као називе за особе мушког пола типа *драмосер* и *драмосерац* вулг. “тврдица, циција”, *посранац* “човек мале вредности”: По читавој четврти називали [су га] “*посранац* Јеном” (Јонке), *сероња* вулг. “неспособан човек, слабић; плашљивац”: Гађа људе белутком и плаши пијане *сероње* (Дав.), *усранац*, *усранко*, *усра* вулг. “човек мале вредности, млитавко, шоња”.

5.3. На значењском плану лексеме са основом *прд-* такође се могу посматрати у оквиру ове групе јер се односе на физиологију пробаве. Код већине забележених лексема изостаје маркираност квалификатором вулг. Именице типа *прдеж*, *прда* “смрдљиви гас који бучно излази из црева”, примарно значење глагола *прдети* “гласно, звучно пуштати из црева смрдљиве гасове”: Не *прди* ни уз глуха јер има нос ако и нема уха (И-6 Рј.), затим *прднути* “испустити прдеж” ни на који начин нису обележене, иако сматрамо да су вулгарне.

Забележили смо и одређен број деривата који су развили денотативно значење које се удаљило од деривационе основе. Такве лексеме именују предметне денотате, карактеристичне особине, стања, појаве и радње, као и реалије из ботанике и зоологије: *прдавац* 1. “човек мале или никакве вредности; врло плашљив човек”: Лако је тући оне *прдавце*, него ходи овамо! (Лаз. Л.); 2. “врста сира од кога се прди”; 3. “птица селица из породице барских кока”, *прдаљка* 1. “цев на гајдама кроз коју излази звук”: Ломе се чаше, гуди *прдаљка* на гајдама (Лаз. Л.); 2. “машина (трактор или што друго) која брекће при вучи”, *прдачина* “спрдња, подсмех, шегачење”: Стари вук пасја *прдачина* (Н. посл. Вук), *прдачити се* “правити спрдњу с ким, подсмевати се, шегачити се с ким”, *прдекнути* 1. “пасти са треском, треснути”; 2. “пропасти, упропастити се”, *прдељ* “једногодишња коровна биљка”, *прдељуска* “ћушка, шамар”, *прдељуснути* “дати ћушку, ћушнути, ошамарити”, *прдикана* “затвор, тамница”, *прдлати* “говорити којешта, блебетати”, *прдосија* “нешто старо, рђаво, неупотребљиво (нпр. дуван, барут и сл.), *прдељ* “једногодишња коровна биљка”, секундарно значење лексеме *прдоња* “врста граха, крупна као боб”.

5.4. Бележимо и гнездо са глаголском основом *пиш-* и лексичке јединице типа *пиш* “мокраћа”, као и изведенице у истом значењу: *пиша*, *пишањак*, *пишаћа*. Истом семантичком пољу припадају и глаголи *пишати* “мокрити”, *запишати* “мокраћом полити, помокрити”, *упишати* “поквасити мокраћом, помокрити”: Ако немате на шта да легнете, овде можете наћи *упишане* сламарице (Пол. 1972), као и именица *пишало* која означава мушки и женски полни орган.

6. По степену опсцености у слабе вулгаризме спадају лексеме којима се именују одређене професионалне групе и њихови припадници, тако да се не односе на властито тело и његове функције, па забрана није узрокована осећајем стида, већ социјалним статусом.

Забележили смо деривационо гнездо вулгаризма *курва*. Примарно значење овог вулгаризма јесте “блудница, проститутка, развратница”, а секундарно значење путем метафоричких асоцијација означава (погрдно оквалификовано) мушкарца кукавицу, особу без карактера. Придев *курвањски* “који се односи на курве,

који је као у курве” изведен је из примарног значења датог вулгаризма, а изведеница *курвар* означава онога који живи са курвама, који је блудник, док се придев *курварски* односи на курваре, а изведеница *курварство* на живот и поступке такве особе. Значење глагола *курвати се* а. “живети као курва, блудничити” и б. “живети као курвар, бити курвар”: Дошао си ту да се *курваш* (Топ.), у директној је вези са опсценошћу примарног вулгаризма, док се код глагола *курвати* путем метафоричких асоцијација упућује на опсценост “поступати, владати се као курва (нпр. лагати)”.

6.1. Лексеме које означавају особе (углавном женског пола) по некој негативној особини или нечасној радњи такође се могу сврстати у ову групу. То су: *дроља*, *дроца* “женска особа која се продаје за новац, блудница, развратница”, *дропља*, чије је секундарно значење оквалификовано као фигуративно у значењу “неваљала жена, блудница”, као и *фукса*, чије је секундарно значење маркирано квалификатором вулг. и односи се на блудницу, *фуксетина* “аугм. од фукса”: Нису престали да прате строгим очима ту танку, крхку *фуксетину* све док не прође (Дав.), *фанфуља* “неваљала, неморална женска особа”, *фаћкалица*, *флићка* “жена лаког морала”: Дречећи одјевене *фаћкалице* очима [су] звале иза осамљених столова (Сим.).

За разлику од наведених лексема бележимо и оне чије се значење удаљило од опсценог садржаја, док је остала веза између ознаке за тај појам и вулгаризма типа *дропља* “породица степских птица”, *фуксија* “врста украсне биљке”.

7. Семантичка група лексема које представљају одређене радње, тј. пијење и једење такође су маркиране квалификатором вулг. То су следеће лексеме: *ждркљај* “залогјај”, *ждркнути* “прождрети, прогутати”: Ми морамо тек штогод *ждркнути*, а они се чаше (Киш), *заљоскати* “наљоскати се”, *клопати* “ждерати, локати”, *клопација* “онај што добро једе, ждеро”, *набокати се* “најести се преко мере, наждерати се”: *Набокам* ти се ја тих папрењака, други би пукао (Вин.), *надекати се* “најести се, набокати се, набубати се”, *накркати се* “добро се најести”, *наљољати се* “наљоскати се”, *наљоскати* “претерано пити, опити (некога)”: Кад га *наљоскају*, почиње безумности којима се и сам смије (Цар Е.), секундарно значење глагола *напраскати се* “најести се сит, наждерати се”, *нарољати се* “напити се, наљоскати се”, *нашљокати се* “опити се, наљоскати се”, *ождерати се* “најести се и пити се; опити се, наждерати се”: Још исте ноћи обојица су се *ождерали* (Јонке), *ождрекали се* “опити се, наљоскати се”, *ољољати се* “јак се опити”, *погумати* “лакомо, похлепно све појести”, *преждерати се* “прејести се једући лакомо, превише се наждерати”, *преждрокати се* “преждерати се”, *смакљати* “лакомо појести, прождрети”, секундарно значење глагола *спрцати* “похлепно, халапљиво појести, смазати”, *срумати* “похлепно, халапљиво појести”.

Сматрамо да је већини побројаних лексема неоправдано додељен поменути квалификатор. Да бисмо се уверили у то, погледаћемо какво је стање у *Речнику српскога језика Матице српске*.³

³ Узели смо у обзир овај једнотомни речник јер је новијег датума и због тога што је настао на основу шестотомног, па се тако могу пратити промене и у језику и у лексикографској пракси. Претпостављамо да су се бројне речи које су се некада сматрале вулгарним данас у језику уобичајиле и постале део разговорног језика или жаргона, или пак изражавају експресивност у језику.

Од побројаних лексема које се односе на једење и пијење у РСЈ само је једна маркирана квалификатором вулг.: *спрцати*. Лексеме *набокати се*, *нарољати се*, *нашљокати се* и *преждерати се* маркиране су квалификатором експр. (= експресивно), *накркати се*, *наљоскати се* и *смакљати* квалификатором разг. (= разговорно) и лексеме *клопати* и *клопација* квалификатором жарг. (= жаргонско). Остале лексеме са овог списка нису унете у речник.

Из данашње перспективе РСЈ нам показује да су лексеме које изражавају прекомерно узимање хране и пића уместо квалификатора вулг. понеле неке друге квалификаторе јер су постале саставни део разговорног језика, жаргонски су обојене, или служе експресивном изражавању у језику. То упућује на чињеницу да се у новијој лексикографији сузила и специјализовала употреба квалификатора вулг. (Спасојевић, Цвијовић 2011).

7.1. Наш корпус потврђује и лексеме страног порекла, варваризме и сл. маркиране квалификатором вулг., а које су данас ретко у употреби и немају вулгарни призвук. То су: *бајбок* “притвор, затвор, хапсана, бувара”, *бракташ* “новчаник, лисница”, *џуца* “човек малог раста, слабић, човек без икакве вредности, простак”: *Џуце* једне, ви уопште нисте свесни тога да марширате по кугли земаљској (Вин.), *шоц* “драган, љубавник”, *шоца* и *шоцара* “драгана, драга, љубавница”.

8. Из приложене грађе (на материјалу РМС) уочавамо да је опсцена лексика део вулгарне лексике, али и да се појам вулгаризма некада веома широко схватао и да је то заиста била свака ружна реч, било по својој денотацији, било по конотацији или по форми (Спасојевић, Цвијовић 2011).

Увидели смо да анализиране лексеме испољавају различити степен опсцености. У прву групу спадају лексеме са највишим степеном опсцености које смо ми назвали јаким вулгаризмима. То су вулгаризми који за денотате имају полне органе и радње у вези са сексуалним општењем и углавном се не обрађују у описним речницима. Међутим, неуједначеност се јавља код вулгаризама који означавају друге делове тела, јер је нпр. унет вулгаризам *гузица*, а изостављен вулгаризам *дупе*.

Другу групу чине лексеме које се односе на физиологију пробаве и секреције као и на места за обављање наведених радњи типа *пишати*, *посрати се*, *прдети*, *срати*, *укењати се*, *улитати се* и сл. Оне се сврставају такође у јаке вулгаризме јер су у вези са сопственим телом и његовим функцијама, па својим приказивањем изазивају осећај стида. Код неких деривата се губи веза са опсценошћу, па појам није вулгаризиран, нпр. *пишкор*, *пишмољ*, *прдавац*, *прдаљка* и сл.

Има и оних лексема чија је ознака опсцена, а сам денотат није. Такве лексеме истичу неку негативну људску особину, па имају погрдно значење. Употребљавају се у жаргону или разговорном језику и спадају у лексеме са мањим садржајем ласцивности: *дрвендуна*, *дебелогуз*, *набигузица*, *посранац*, *прдавац*, *сероња* и сл.

У слабе вулгаризме спадају и лексеме које означавају карактеристична занимања везана за секс, као и њихове деривате: *курва*, *курвар*, *курварство* итд., и аугментативно-пејоративна образовања типа *дроља*, *фукса*, *фаћкалица* и сл.

Уочили смо да постоји значајан број деривационих гнезда и деривата вулгарних лексема. Најбројније су оне изведене из корена *прд-* и *пиш-*, а забележили смо и значајан број изведеница око лексема *гуз* и *курва*.

Поређењем лексике са квалификатором вулг. у РСЈ видели смо да се сузила његова употреба на лексику која се односи првенствено на поље секса и полних органа и на физиологију пробаве и секреције, док се друге лексема које исказују одређену прекомерност и неумереност у јелу, пићу, говорењу, понашању и сл. сврставају у пејоративне, погрдне, експресивне или жаргонске.

Скраћенице и извори

Вин.: Винавер, Станислав, Јарослав Хашек, *Доживљаји доброг војника Швејка*, I–III, превео с чешког, Београд, 1949.

Дав.: Давичо, Оскар, *Песма*, Београд, 1953.

И-б Рј.: Ивековић, Ф. и Броз, И., *Рјечник хрватскогА Језика*, I–II, Загреб, 1901.

Јонке: Јонке, Људевит, Јарослав Хашек, *Доживљаји доброг војака Швејка*, I–II, превео с чешког, Загреб, 1953.

Кик.: Кикић, Хасан, *Провинција у позадини*, Загреб, 1935.

Киш: Киш-Хорват, Фрањо, *Насмијани удеси*, Загреб, 1918.

Лаз. Л.: Лазаревић, Лаза К., *Приповетке*, I–II, Београд – Загреб, 1898. и 1899.

Н. посл. Вук: Српске народне пословице, скупио Вук Стеф. Караџић, Београд, 1900.

Наз.: Назор, Владимир, *Мити и легенде*, Загреб, 1948.

Пол. 1972: *Политика*, дневни лист, Београд, 1972.

РМС: *Речник српскохрватскогА књижевногА језика*, I–VI, Матица српска Матица хрватска, Нови Сад – Загреб, 1967-1976.

РСЈ: *Речник српскогА језика*, Матица српска, Нови Сад, 2007.

Сим.: Симић, Новак, *Закони и огњеви*, Загреб, 1947.

Ђоп.: Ђопић, Бранко, *Пролом*, Београд, 1953.

Цар Е.: Цар, Емин Виктор, *Иза плиме*, Загреб, 1913.

Литература

Ајдачић, Дејан (1998), “Псовка у еротским причама”, у: Недељко Богдановић, ур., *Опсцена лексика. Зборник радова*, 82-88, Просвета, Ниш

Богдановић, Недељко (1997): *И ја теби – Избор из псовачке фразеологије*, Прогрес, Ниш

Богдановић, Недељко, ур. (1998а), *Опсцена лексика. Зборник радова*, Просвета, Ниш

Богдановић, Недељко (1998б), “Псовка пословица”, у: Недељко Богдановић, ур., *Опсцена лексика. Зборник радова*, 77-81, Просвета, Ниш

Валић Недељковић, Дубравка (1998), “Псовке у средствима масовног комуницирања”, у: Недељко Богдановић, ур., *Опсцена лексика. Зборник радова*, 114-133, Просвета, Ниш

- Дешић, Милорад (1998), “Неки аспекти проучавања опсцене лексике”, у:
Недељко Богдановић, ур., *Опсцена лексика. Зборник радова*, 29-39, Просвета, Ниш
- Драгићевић, Рајна (2007), *Лексикологија српског језика*, Завод за уџбенике, Београд
- Гортан-Премк, Даринка (1997), *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*, Институт за српски језик, Београд
- Марковић, Јордана (1998), “Секундарна значења лексике са кореном *сер*”, у:
Недељко Богдановић, ур., *Опсцена лексика. Зборник радова*, 70-76, Просвета, Ниш
- Ристић, Стана (1998), “Опсцене речи у речнику САНУ”, у: Недељко Богдановић, ур., *Опсцена лексика. Зборник радова*, 18-28, Просвета, Ниш
- Ристић, Стана (2006), *Раслојеност лексике српског језика и лексичка норма*, Монографије 3, Институт за српски језик САНУ, Београд
- Савић, Свенка (1998), “Речник псовки и погрдних израза у српскохрватском језику”, у: Недељко Богдановић, ур., *Опсцена лексика. Зборник радова*, 134-147, Просвета, Ниш
- Савић, Свенка, В. Митро (1998), *Псовке у српском језику*, Футура публикације, Нови Сад
- Спасојевић, Марина, Драгана Цвијовић (2011), “Употреба квалификатора *вулг.* у дескриптивним речницима српског језика”, у: Жоржета Чолакова, ур., *Пайсиева четенија. Научни трудове*, том 48, кн. 1, сб. А, Филологија, 2010, Пловдивски универзитет “Паисий Хилендарски”, Филологически факултет, Пловдив, 553-562.
- Шипка, Данко (1999), *Опсцене речи у српском језику*, ЦПЛ – Београд, Прометеј – Нови Сад